

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ศาสนาอิสลามได้เผยแพร่เข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัย โดยการนำมาของพ่อค้าชาวอาหรับที่เข้ามาค้าขาย แลกเปลี่ยนสินค้า และได้นำศาสนาอิสลามและวิถีชีวิตของมุสลิมเข้ามาเผยแพร่ ...ดังที่ปรากฏข้อความในศิลาจารึกที่สุโขทัยตอนหนึ่ง เป็นคำปฏิญาณตนในการเข้ารับศาสนาว่า “...ข้าพเจ้ารับนับถือพระเจ้าองค์หนึ่งเดียว ไม่มีอะไรอื่นยิ่งกว่า” และอีกข้อความหนึ่งว่า “...พระนบีมุฮัมมัด เป็นผู้แทนพระองค์ของพระเจ้า...”(ครองชัย หัตถา,2541:57)และยังมีหลักฐานที่ขุดพบเป็นเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย ที่เป็นลักษณะเฉพาะของอารยธรรมอิสลาม รวมถึงบทบาทของมุสลิมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ชาติไทย มาเป็นระยะเวลายาวนาน ดังนั้นศาสนาอิสลามจึงเป็นศาสนาหนึ่งที่มีความสำคัญและได้เจริญรุ่งเรืองอยู่ในประเทศไทยมาหลายร้อยปี

ปัจจุบันในประเทศไทยมีประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามจำนวนมากเป็นอันดับสองของประเทศ ซึ่งถือว่าเป็นศาสนาที่สำคัญศาสนาหนึ่งรองจากศาสนาพุทธที่เป็นศาสนาของคนไทยส่วนใหญ่ ซึ่งสามารถดูได้จากตารางที่ 1.1

ตารางที่ 1.1 สถิติศาสนาที่สำคัญในประเทศไทย พ.ศ. 2540 - 2543

รายการ	2540	2541	2542	2543
ศาสนาพุทธ				
จำนวนวัด	30,377	30,678	31,071	31,111
จำนวนพระภิกษุ	270,540	265,791	267,300	265,791
จำนวนสามเณร	97,876	97,875	97,840	97,875
พุทธศาสนิกชน	56,290,003	57,357,862	57,134,880	57,357,826
ศาสนาอิสลาม				
จำนวนมัสยิด	2,848	3,102	3,181	3,181
จำนวนมุสลิม	3,222,659	2,977,434	3,220,233	2,977,434
ศาสนาคริสต์				
จำนวนโบสถ์	2,302	2,143	2,200	2,200
จำนวนคริสต์ศาสนิกชน	820,576	1,012,871	991,600	1,012,871

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

ประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามอยู่รวมตัวกันอย่างหนาแน่นใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส สตูล และจังหวัดสงขลา มีพื้นที่ประมาณ 21,145 ตารางกิโลเมตร หรือร้อยละ 29.91 ของพื้นที่ภาคใต้ทั้งหมด มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศสหพันธรัฐมาเลเซียด้านรัฐกลันตัน เปรัก เคดาห์และปลิศ ตามแนวชายแดนประมาณ 474 กิโลเมตร จึงทำให้ประชาชนในท้องที่ดังกล่าวมีการติดต่อซึ่งกันและกัน มีความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์เชื้อชาติ และศาสนามาเป็นเวลาช้านาน โดยเฉพาะผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีประชากรประมาณร้อยละ 67.21 ของพื้นที่(นาอิม๊ะ นิยะ,2541:1) โดยบุคคลเหล่านี้หรือที่รู้จักกันในนามของ ชาวไทยมุสลิม ส่วนใหญ่มีการดำเนินชีวิตประจำวัน และวิถีชีวิตผูกพันกับวัฒนธรรมอันมีรากฐานจากศาสนาอิสลาม มีพระมหาคัมภีร์อัล-กุรอาน กำหนดแนวทางปฏิบัติต่างๆ ถือได้ว่าเป็นธรรมนูญแห่งชีวิต (Code of life) ของผู้นับถือศาสนาอิสลามทุกคน

ปัตตานีเป็นหนึ่งในห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีความเจริญรุ่งเรืองมากเป็นเมืองเก่าที่ยิ่งใหญ่ เคยมีฐานะเป็นเมืองหลวงและเมืองท่าสำคัญ (อ่าวปัตตานี) ของอาณาจักรลังกาสุกะซึ่งเป็นรัฐอิสระของชาวไทยพุทธในพุทธศตวรรษที่ 7 ตั้งอยู่ริมฝั่งทะเลตะวันออกของภาคใต้สุดติดกับทะเลจีนใต้หรืออ่าวไทย เป็นจังหวัดที่มีขนาดเล็กเป็นอันดับ 2 ของภาคใต้รองลงมาจากจังหวัดภูเก็ต เมืองปัตตานีมีชาวไทยผู้นับถือศาสนาอิสลามอาศัยอยู่ประมาณร้อยละ 80.7 มีศาสนสถานซึ่งเป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจและเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวไทยมุสลิม คือ มัสยิดกลางปัตตานี ชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่ใช้ภาษามลายู และตัวอักษรภาษายาวีในการสื่อสารกัน ดังนั้นเพื่อเป็นการส่งเสริมการพัฒนาด้านการศึกษาให้รู้และมีการใช้ภาษาไทยมากขึ้น จึงมีการจัดตั้งวิทยาลัยอิสลามศึกษา ในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ส่งผลให้ปัตตานีเป็นศูนย์กลางการศึกษาศาสนาอิสลาม และขณะเดียวกันก็ส่งเสริมการพัฒนาด้านอาชีพของชาวไทยมุสลิมด้วย นอกจากนี้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 – 2539) มีการกำหนดแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนภาคใต้ โดยกำหนดในเมืองปัตตานีมีบทบาทเป็นศูนย์กลางการพัฒนาอุตสาหกรรมของจังหวัดชายแดนภาคใต้ เนื่องจากมีเส้นทางคมนาคมติดต่อกับสงขลา – หาดใหญ่ที่เป็นเมืองหลักของภาคใต้ อุตสาหกรรมส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร และอุตสาหกรรมที่อาศัยวัตถุดิบจากทะเล มีโรงงานปลาป่น โรงงานผลิตอาหารทะเลกระป๋อง และอุตสาหกรรมต่อเนื่องจากทำเรือประมง ซึ่งโรงงานส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองปัตตานี อันเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางการบริหารการปกครองของจังหวัด เป็นที่ตั้งของสถานที่ทำงาน ทำให้เกิดการย้ายถิ่นของประชากรในเขตเมืองมากขึ้น เนื่องด้วยประชากรส่วนใหญ่ที่นับถือศาสนาอิสลามซึ่งเป็นกลุ่มชนที่มีภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และความเป็นอยู่การดำเนินชีวิตของมุสลิมต้องเกี่ยวข้องกับหลักการ ข้อ

ปฏิบัติในศาสนาอย่างใกล้ชิด เพราะหลักปฏิบัติทางศาสนาได้กำหนดไว้เกือบทุกแง่ทุกมุม กล่าวคือ ศาสนาอิสลามมิใช่เป็นศาสนาเพียงอย่างเดียว แต่เป็นทั้งระบอบการปกครอง การเมือง และวัฒนธรรม ในแง่ของการเป็นศาสนา หมายถึง หลักศรัทธาและการปฏิบัติศาสนกิจ ในแง่ของวัฒนธรรมนั้น หมายถึง ระเบียบแบบแผนแห่งการดำเนินชีวิต เพื่อสร้างเอกลักษณ์ของตนให้เด่นชัด ซึ่งมีผลต่อการตั้งถิ่นฐานโดยมุสลิมมักตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนเป็นกลุ่ม มีมัสยิดเป็นศูนย์กลางสืบเนื่องจากความสะดวกในการประกอบศาสนกิจที่ต้องมาทำละหมาด และความเป็นกลุ่มวัฒนธรรมเดียวกัน สามารถปฏิบัติตนให้บริสุทธิ์ตามกฎระเบียบของศาสนา ซึ่งเป็นที่มาของชุมชนในจังหวัดปัตตานีขึ้น

จากการสำรวจข้อมูลชุมชนของเทศบาลเมืองปัตตานีปี 2543 พบว่ามีชุมชนเมืองทั้งสิ้น 16 ชุมชน ทั้งนี้มีชุมชนที่จัดเป็นชุมชนแออัด 4 ชุมชน คือ ชุมชนสะพานขาว ชุมชนยูโยด้านภาษี ชุมชนบึงตันหยงและชุมชนบึงตันหยง ส่วนหนึ่งเป็นชุมชนดั้งเดิมซึ่งประกอบอาชีพประมงขนาดเล็ก และอีกส่วนหนึ่งเป็นชุมชนที่เกิดไม่นานมานี้ มีผู้อพยพจากต่างถิ่นเข้ามาอาศัยในชุมชนเนื่องจากใกล้กับแหล่งงาน จนเกิดสภาพการเป็นอยู่ที่แออัด แม้ทั้ง 4 ชุมชนจะจัดอยู่ในประเภทของชุมชนแออัด แต่ก็ถือว่าเป็นชาวไทยมุสลิมที่ปฏิบัติตามหลักศาสนาอย่างเคร่งครัด การใช้ภาษาพูดจะใช้ภาษามลายูท้องถิ่น การแต่งกายตามแนวทางของศาสนาอิสลาม ประเพณีการทักทาย กริยามารยาททั่วไปเป็นไปตามข้อบัญญัติของศาสนา เช่น การไม่บริโภคเนื้อสุกร ไม่เสพสุรา ไม่กินเนื้อสัตว์ที่มีได้ผ่านพิธีฆ่าตามแบบอิสลาม การละหมาดวันละ 5 เวลา ซึ่งศาสนาจะมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิด จิตใจ และการดำเนินกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ซึ่งการดำเนินกิจกรรมต่างๆต้องการพื้นที่เพื่อใช้สำหรับการทำกิจกรรมที่ต่างกันไป ดังนั้นในประเด็นการศึกษาครั้งนี้ จะศึกษาลักษณะการตั้งถิ่นฐาน สภาพทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิตของชาวชุมชนแออัดไทยมุสลิม โดยเน้นการศึกษาสภาพการใช้พื้นที่เพื่อทำกิจกรรมต่างๆภายในชุมชน และความสัมพันธการใช้พื้นที่ของชุมชนที่มีต่อพื้นที่เมือง เพื่อเสนอแนวทางการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่สอดคล้องกับรูปแบบกิจกรรมของชุมชนแออัดไทยมุสลิมในเทศบาลเมืองปัตตานีต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย

- 1) ศึกษาลักษณะการตั้งถิ่นฐาน สภาพทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม
- 2) ศึกษาลักษณะการใช้พื้นที่เพื่อทำกิจกรรมต่างๆภายในชุมชนแออัดไทยมุสลิมในปัจจุบัน
- 3) ศึกษาความสัมพันธ์การใช้พื้นที่ของชุมชนที่มีต่อพื้นที่เมืองในปัจจุบัน
- 4) เสนอแนวทางการใช้พื้นที่สำหรับชุมชนแออัดไทยมุสลิม

1.3 ขอบเขตการวิจัย

จะศึกษาชุมชนแออัดในเทศบาลเมืองปัตตานี โดยเฉพาะชุมชนที่มีผู้นับถือศาสนาอิสลามอาศัยในชุมชน ซึ่งมีทั้งสิ้น 4 ชุมชน คือ ชุมชนสะบารัง ชุมชนยูโยด่านภาษี ชุมชนบือติงตันหยงและชุมชนบือติงหะยีแม และพื้นที่เกี่ยวเนื่องโดยรอบชุมชน ขอบเขตของเนื้อหาจะดำเนินการศึกษา แหล่งที่ตั้งและสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกชุมชน ด้านเศรษฐกิจ เกี่ยวกับการผลิต การบริโภค แหล่งงาน การประกอบอาชีพ รายได้ และด้านสังคม ขนาดครัวเรือน โครงสร้างพื้นฐานสาธารณูปโภค สาธารณูปการ วิถีชีวิต และการปฏิบัติศาสนกิจ ระบบกิจกรรมในชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับการใช้พื้นที่ภายในชุมชนของชาวชุมชนแออัดไทยมุสลิม ตลอดจนความสัมพันธ์การใช้พื้นที่ของชุมชนที่มีต่อพื้นที่เมืองในปัจจุบัน เพื่อเสนอแนะแนวทางการใช้พื้นที่ที่สอดคล้องกับรูปแบบกิจกรรมสำหรับชุมชนแออัดไทยมุสลิมต่อไป

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

1) ศึกษาข้อมูลเอกสารทางวิชาการ งานวิจัยและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการใช้พื้นที่ การตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิม การทำกิจกรรมของคนในชุมชน และข้อมูลที่เกี่ยวข้องชุมชนแออัด เพื่อกำหนดกรอบคิดในการศึกษา

2) รวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับชุมชน เช่น ประวัติ ที่ตั้งชุมชน จำนวนประชากร การถือครองที่ดิน เศรษฐกิจในชุมชน สาธารณูปโภค สาธารณูปการ ตลอดจนวิถีชีวิต การปฏิบัติศาสนกิจของชาวไทยมุสลิมในชุมชนที่มีผลต่อการใช้พื้นที่ของชุมชน

3) ศึกษากระบวนการที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อให้เข้าใจถึงการใช้พื้นที่ภายในชุมชน และความสัมพันธ์การใช้พื้นที่ของชุมชนที่มีต่อพื้นที่เมืองในปัจจุบัน

4) ลงภาคสนาม โดยใช้การสำรวจ สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์แบบสอบถามเพื่อรวบรวมข้อมูลในด้าน ประชากร เศรษฐกิจ ลักษณะที่อยู่อาศัย การถือครองที่ดิน สาธารณูปโภค สาธารณูปการ ปัญหาในชุมชน และสภาพแวดล้อมในชุมชน หน่วยวิเคราะห์ได้แก่ บุคคล ขนาดของพื้นที่ และกลุ่มชุมชน ตลอดจนการสอบถามข้อมูลจากเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชนที่มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน

5) การวิเคราะห์ข้อมูลและอธิบายผลจากการออกแบบสอบถาม เสนอผลการศึกษาในรูปแบบของการบรรยายเชิงพรรณนา ตาราง แผนที่และรูปภาพ สรุปผลการวิเคราะห์เพื่อเสนอแนะแนวทางการใช้พื้นที่ที่สอดคล้องกับรูปแบบกิจกรรมสำหรับชุมชนแออัดไทยมุสลิม

1.5 แหล่งที่มาข้อมูล

จากการศึกษาครั้งนี้สามารถจำแนกแหล่งที่มาข้อมูลได้ดังนี้

1) แผนที่

- แผนที่แสดงที่ตั้งของชุมชนแออัด เทศบาลเมืองปัตตานี
- แผนที่แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตผังเมืองรวมปัตตานี สำนักงานผังเมืองจังหวัด

2) เอกสาร บทความ หนังสือและสิ่งพิมพ์ต่างๆ

- กรมโยธาธิการและผังเมือง
- การเคหะแห่งชาติ
- สำนักงานสวัสดิการสังคมเทศบาลเมืองปัตตานี
- สำนักงานผังเมืองจังหวัดปัตตานี
- องค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้อง
- หอสมุดมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
- สถาบันวิทยบริการ หอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3) ข้อมูลจากการสำรวจภาคสนามที่มาจากการสำรวจ สังเกต

1.6 นิยามศัพท์

ชุมชนแออัด หมายถึง ชุมชนส่วนใหญ่ที่มีอาคารหนาแน่นไร้ระเบียบและขาดทรวดโถม ประชาชนอาศัยอย่างแออัด มีสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสมอันอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัย และความปลอดภัยของผู้อยู่อาศัย

ชาวไทยพุทธ หมายถึง ชาวไทยผู้นับถือศาสนาพุทธ

ชาวไทยมุสลิม หมายถึง ชาวไทยผู้นับถือศาสนาอิสลาม

ชุมชนแออัดไทยมุสลิม หมายถึง ชุมชนที่มีชาวไทยผู้นับถือศาสนาอิสลามอาศัยอยู่กันอย่างแออัด ในการศึกษาครั้งนี้หมายถึง ชุมชนแออัดที่อยู่ในเขตเทศบาลเมืองปัตตานี

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ได้ทราบถึงสภาพทางด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชาวชุมชนแออัดไทยมุสลิมในเมืองปัตตานี ที่ส่งผลต่อการใช้พื้นที่ภายในชุมชน และความสัมพันธ์ของการใช้พื้นที่ของชุมชนที่มีต่อพื้นที่เมืองในปัจจุบัน
- 2) เป็นประโยชน์ในการพิจารณาประกอบแนวทางการใช้ประโยชน์พื้นที่สำหรับชุมชนที่เป็นชุมชนแออัดไทยมุสลิมต่อหน่วยงานราชการและองค์กรเอกชน ตลอดจนผู้สนใจ